

Fundacje
zakładane przez osoby prawne
Kościoła katolickiego w Polsce

NR 2652

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa

www.sbc.org.pl

Gabriel Radecki

**Fundacje
zakładane przez osoby prawne
Kościoła katolickiego w Polsce**

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2009

Dissertationes Iuridicae Universitatis Silesiensis
Tom 7

Rada Naukowa
Bogdan Dolnicki — przewodniczący
Kazimierz Marszał
Maksymilian Pazdan

Recenzenci
Andrzej Kidyba
Antoni Witosz

Redaktor
Wiesława Piskor

Projekt okładki
Marek Francik

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Luiza Przełożny

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1794-6

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 14,25. Ark. wyd. 20,0. Przekazano
do łamania we wrześniu 2008 r. Podpisano do druku
w styczniu 2009 r. Papier offset. kl. III, 90 g Cena 30 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: SOWA Sp. z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Akty prawne	9
Organy orzekające	9
Periodyki	10
Inne	10
Wstęp	11
Rozdział I	
Pojęcie fundacji zakładanej przez kościelne osoby prawne	15
§ 1. Wprowadzenie	15
§ 2. Pojęcie fundacji	16
1. Definicja fundacji	16
2. Fundacje a osoby prawne typu korporacyjnego	18
3. Rodzaje fundacji	19
§ 3. Kościelna osoba prawna jako fundator	20
1. Uwagi wprowadzające	20
2. Pojęcie kościelnej osoby prawnej. Rola art. 4 ust. 2 Konkordatu	21
3. Fundacja, o której mowa w art. 58 ust. 1 u.s.p.k.k.	26
§ 4. Charakter prawny fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne oraz kryteria odróżnienia ich od innych podmiotów.	32
1. Fundacja, o której mowa w art. 58 u.s.p.k.k., jako osoba prawna w prawie polskim oraz kanonicznym	32
2. Fundacje zakładane przez kościelne osoby prawne a fundacje kościelne	36
§ 5. Problematyka fundacji zakładanych przez Kościół katolicki przed 1989 r.	38
1. Wpływ Kościoła katolickiego na rozwój ruchu fundacyjnego	38

2. Możliwość tworzenia przez Kościół katolicki fundacji przed 1989 r. Zagadnienie osobowości prawnej podmiotów kościelnych w latach 1945—1989	41
 Rozdział II	
Ustanowienie fundacji, o której mowa w art. 58 u.s.p.k.k.	44
§ 1. Uwagi wprowadzające	44
§ 2. Akt fundacyjny	45
1. Uwagi ogólne	45
2. Cel fundacji. Dopuszczalność ustanawiania fundacji o celach kościelnych	47
3. Składniki majątkowe przeznaczone na urzeczywistnianie celu fundacji	56
4. Podjęcie aktu fundacyjnego przez kościelną osobę prawną. Problematyka reprezentacji kościelnych osób prawnych	57
4.1. Uwagi wprowadzające	57
4.2. Organ kościelnej osoby prawnej	57
4.3. Zakres umocowania organu kościelnej osoby prawnej	62
§ 3. Wpis fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego	83
 Rozdział III	
Podstawy prawne działalności fundacji zakładanych przez osoby prawne Kościoła katolickiego	85
§ 1. Uwagi wprowadzające	85
§ 2. Prawo kanoniczne a statuty fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne	86
§ 3. Zasada samodzielności fundacji i rola jej statutu	87
§ 4. Analiza postanowień statutowych	90
1. Nazwa fundacji	91
2. Zarząd fundacji	92
3. Inne organy fundacji	100
4. Formy działalności fundacji	101
5. Działalność gospodarcza fundacji	104
 Rozdział IV	
Nadzór nad fundacjami zakładanymi przez kościelne osoby prawne	108
§ 1. Uwagi wprowadzające	108
§ 2. Środki nadzoru nad fundacjami	112
1. Uwagi wprowadzające	112
2. Orzeczenie o zgodności działania fundacji z przepisami prawa i statutem oraz celem, w jakim fundacja została ustanowiona (art. 12 ust. 1 UF)	113
3. Uchylenie uchwały zarządu fundacji	114
4. Zawieszenie zarządu fundacji i wyznaczenie zarządcy przymusowego	117
§ 3. Postępowanie w przedmiocie zastosowania środków nadzorczych określonych w UF	120

1. Czynności dokonywane przez organ nadzoru państwowego	120
2. Postępowanie przed sądem	122
2.1. Uwagi wprowadzające	122
2.2. Tryb postępowania sądowego	123
2.3. Właściwość sądu.	126
§ 4. Odrębności w nadzorze nad fundacjami zakładanymi przez kościelne osoby prawne	127
1. Nadzór sprawowany przez kościelną osobę prawną (art. 58 ust. 2 i 3 u.s.p.k.k.)	127
1.1. Relacje pomiędzy nadzorem państwowym a nadzorem kościelnym (art. 58 ust. 3 u.s.p.k.k.)	127
1.2. Nadzorca kościelny i jego uprawnienia	130
2. Zarząd przymusowy fundacji zakładanej przez kościelne osoby prawne	134
2.1. Wyznaczenie zarządcy przymusowego	134
2.2. Kościelna osoba prawna jako zarządca przymusowy	136
§ 5. Kwestie związane z nadzorem nad organizacjami pożytku publicznego .	140

Rozdział V

Status prawnopodatkowy fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne	141
§ 1. Uwagi wprowadzające	141
§ 2. Opodatkowanie osób prawnych Kościoła katolickiego	142
§ 3. Fundacja zakładana przez kościelne osoby prawne jako podatnik.	146
§ 4. Opodatkowanie darczyńców fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne	155

Rozdział VI

Fundacje zakładane przez kościelne osoby prawne wobec przemian własnościowych dotyczących Kościoła katolickiego	160
§ 1. Uwagi wprowadzające	160
§ 2. Przemiany własnościowe dotyczące Kościoła katolickiego i regulacja jego spraw majątkowych.	160
§ 3. Przemiany własnościowe dotyczące fundacji zakładanych przez Kościół katolicki	170
§ 4. Fundacje zakładane przez kościelne osoby prawne wobec uwłaszczenia i postępowania regulacyjnego	172
1. Fundacje zakładane przez kościelne osoby prawne a postępowanie uwłaszczeniowe	172
2. Fundacje zakładane przez kościelne osoby prawne a postępowanie regulacyjne	173

Rozdział VII

Likwidacja fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne	179
§ 1. Uwagi wprowadzające	179

§ 2. Przyczyny likwidacji	183
1. Osiągnięcie celu, w jakim fundacja była ustanowiona	183
2. Wyczerpanie się majątku fundacji i jej środków finansowych	185
3. Inne przyczyny likwidacji fundacji	186
§ 3. Postępowanie likwidacyjne	190
1. Podstawy prawne postępowania likwidacyjnego	190
2. Przebieg postępowania likwidacyjnego.	197
§ 4. Przeznaczenie majątku pozostającego po likwidacji fundacji	204
Zakończenie	210
Bibliografia	214

Wstęp

Praca niniejsza poświęcona jest fundacjom wspomnianym w art. 58 ustawy *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (dalej: u.s.p.k.k.), czyli takim, które zostały założone przez osoby prawne Kościoła katolickiego. Przepis ten stanowi niejako „bazę normatywną” zawartych tu rozważań, w których chcę przedstawić całościowy kształt statusu prawnego takich fundacji. Realizacja tego zamierzenia wymaga zaś uwzględnienia w niezbędnym zakresie „ogólnych” rozwiązań prawa fundacyjnego oraz modyfikacji tego prawa, wprowadzonych regulacją art. 58 u.s.p.k.k. Modyfikacje te polegają na poddaniu fundacji dodatkowemu nadzorowi sprawowanemu przez kościelną osobę prawną (art. 58 ust. 2—4 u.s.p.k.k.) oraz na ustanowieniu specyficznego sposobu rozdyponowania majątku likwidowanej fundacji, zwłaszcza przez przyznanie szczególnej pozycji przede wszystkim Konferencji Episkopatu Polski, która — w braku odmiennych postanowień statutu fundacji — decyduje o przeznaczeniu majątku fundacji znajdującego się za granicą oraz może nabyć majątek znajdujący się w kraju (art. 58 ust. 5 u.s.p.k.k. w zw. z art. 59 u.s.p.k.k.).

Takie ukształtowanie zakresu przedmiotowego opracowania może budzić zastrzeżenia, skoro również osoby prawne innych Kościołów i związków wyznaniowych mają prawo ustanawiać fundacje i to według reguł, które — co do zasady — są podobne do tych określonych w przywołanym przepisie u.s.p.k.k.¹

¹ Por. art. 43 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. *o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz.U. nr 66, poz. 287 ze zm.); art. 32 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. nr 97, poz. 479 ze zm.); art. 36 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. nr 97, poz. 480); art. 31 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. nr 97, poz. 481 ze zm.); art. 30 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. nr 97, poz. 482 ze zm.); art. 27 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ka-*

To swoiste zawężenie tematyczne jest jednak uzasadnione. Po pierwsze, Kościół katolicki ma w Polsce niewątpliwie dominującą pozycję, wobec czego znacznie częściej uczestniczy w obrocie prawnym, w tym także zakładając fundacje. Po drugie, Kościół ten rządzi się własnym prawem, tj. prawem kanonicznym, które nie tylko tworzy odrębny i złożony porządek prawny stanowiący dorobek wielowiekowej tradycji, ale też pozostaje w licznych relacjach z prawem świeckim.

Oddziaływanie obu tych systemów prawnych na siebie, zwłaszcza zaś kwestia skuteczności niektórych norm prawa kanonicznego w sferze prawa polskiego, stanowi przedmiot polemik i rozbieżności zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie. To z kolei sprawia, że interpretując art. 58 u.s.p.k.k., nie można poprzestawać wyłącznie na zbadaniu, jak przepis ten modyfikuje rozwiązania prawa fundacyjnego, zawarte głównie w ustawie *o fundacjach* (dalej: UF), ale także trzeba odnieść się do wspomnianych relacji. Modyfikacje wprowadzone przez art. 58 u.s.p.k.k. mają zatem wymiar szerszy, niż wynikałoby to z prostej analizy jego treści, co spowodowane jest tym, iż fundatorami fundacji, o których w nim mowa, są osoby prawne Kościoła katolickiego, a więc podmioty objęte regulacją prawa kanonicznego. W konsekwencji konieczne będzie nawiązanie w toku rozważań do unormowań tego prawa. Praca niniejsza jest wszak rozprawą mającą za przedmiot prawo polskie, a nie kanoniczne i dlatego uwagi w tej materii przyjmą postać jedynie niezbędnego omówienia. Należy podkreślić, że omówienie to nie może uchodzić za wyczerpujące, gdyż jego zakres ogranicza się do wybranych kanonów Kodeksu prawa kanonicznego, który — choć ma znaczenie podstawowe — jest tylko jednym z wielu aktów skła-

tolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. nr 41, poz. 252 ze zm.); art. 29 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. nr 41, poz. 253 ze zm.); art. 32 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. nr 41, poz. 254 ze zm.). Odmienności w brzmieniu konkretnych przepisów zawartych w tych aktach prawnych bądź to wynikają z różnic strukturalnych między wspomnianymi Kościołami i związkami, bądź to mają charakter redakcyjny. Tytułem przykładu można wskazać pierwszy z wymienionych przepisów, stanowiący w szczególności, że kompetencje Konferencji Episkopatu posiada wobec swego Kościoła Sobór Biskupów. Wyjątkiem w rozpatrywanym zakresie jest jedynie ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do gmin żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. nr 41, poz. 251 ze zm.), w której w art. 22 ust. 2 uregulowano analizowane kwestie w sposób odbiegający od przewidzianego w przygotowanych aktach prawnych, a mianowicie stosownie do tego unormowania gminy żydowskie i Związki Gmin mogą realizować prawo do nabywania, posiadania i zbywania mienia ruchomego i nieruchomości, nabywania i zbywania innych praw oraz swobodnego zarządzania swoim majątkiem samodzielnie, a także przez utworzoną w tym celu fundację z udziałem innych krajowych osób prawnych i fizycznych oraz zagranicznych organizacji Żydów pochodzących z Polski i Światowej Żydowskiej Organizacji Restytucji (*World Jewish Restitution Organisation*).

Por. również zdanie M. Winiarczyk-Kossakowskiej, że ustawy wyznaniowe wykazują znaczny stopień jednorodności, gdyż „stanowią naśladownictwo” u.s.p.k.k. — Winiarczyk-Kossakowska M. (II), s. 621—623.

dających się na prawo Kościoła katolickiego. Ostatnie spostrzeżenie dotyczy przy tym jedynie Kościoła łacińskiego (zachodniego), z pominięciem działających w ramach Kościoła katolickiego Kościołów wschodnich, które nie tworzą ustrojowej jedności, lecz składają się z wielu autonomicznych podmiotów funkcjonujących według kilku samodzielnych obrządków, uregulowanych Kodeksem Kanonów Kościołów Wschodnich, ogłoszonym w dniu 18 października 1990 r.² Do kanonów tego Kodeksu nie ma odniesień w niniejszym opracowaniu, ponieważ polski Kościół katolicki to w przeważającej mierze Kościół łaciński.

Dalsze wyjaśnienia dotyczące zastosowanej metodologii warto poprzedzić przywołaniem poglądu H. Ciocha, według którego w rachubę wchodzi trzy metody przeprowadzenia naukowego opisu prawa odnoszącego się do fundacji, w tym — jak się wydaje — również fundacji zakładanych przez kościelne osoby prawne³. Pierwsza z nich polega na przedstawieniu obcych systemów prawnych, czyli położeniu nacisku na rozważania natury prawnoporównawczej. Druga sprowadza się do omówienia historycznoporównawczego, ukazującego ewolucję prawa fundacyjnego. W metodzie trzeciej najistotniejsze znaczenie ma wykładnia obowiązujących rozwiązań tego prawa.

To ostatnie podejście przyjąłem w niniejszym opracowaniu z kilku powodów. Brak odniesień do praw obcych uzasadniony jest w dużej mierze tym, że poczesne miejsce w polskiej doktrynie zajmują dzieła H. Ciocha, w których już opisane zostało prawo fundacyjne wielu państw i to w sposób wszechstronny oraz wyczerpujący⁴. Ujęcie prawnoporównawcze wydaje się niezasadne również z innych względów. Instytucje prawa anglosaskiego oraz państw języka niemieckiego, które z uwagi na moje umiejętności językowe mogłyby stanowić przedmiot analizy, odbiegają bowiem na tyle od treści art. 58 u.s.p.k.k., że sięganie do nich nie okazałoby się pomocne w konstruowaniu wykładni tego przepisu. Otóż w systemie *common law* nie są znane w ogóle fundacje w rozumieniu prawa kontynentalnego, w tym oczywiście polskiego, czyli będące osobami prawnymi typu zakładowego⁵, natomiast termin „fundacja kościelna” występujący w prawie niemieckim nie jest tożsamy z „fundacją zakładaną przez kościelną osobę prawną”⁶. Ponadto prawo niemieckie prezentuje w rozpatrywanej

² Por. R. Sobański w: S o b a ń s k i R., K r u k o w s k i J., s. 45—46.

³ C i o c h H. (III), s. 11.

⁴ Por. C i o c h H. (I); I d e m (II) — wznowienie tej ostatniej monografii przywołałem w przypisie poprzednim.

⁵ Osoba prawna typu zakładowego lub — inaczej — fundacyjnego to taka, której substrat stanowi majątek, a nie — jak w przypadku osób prawnych typu korporacyjnego — członkowie. Natomiast w systemie *common law* występują bądź *charitable trusts*, tj. masy majątkowe niemające osobowości prawnej, bądź *charitable organisations*, tj. korporacje o celach fundacji — por. C i o c h H. (V), s. 68—69. Autor ten przywołał w tym zakresie opracowanie: N e u h o f f K., s. 1968.

⁶ Fundacja kościelna — *die kirchliche Stiftung* — to taka, której cel pozostaje zawsze w ścisłym związku z zasadami Kościoła lub wspólnoty religijnej (tak: C i o c h H. (V), s. 65).

materii znaczną różnorodność rozwiązań normatywnych, ponieważ fundacje kościelne regulowane są odrębnie w ustawodawstwie każdego z krajów związkowych⁷.

W pracy zostanie zatem przeprowadzona szczegółowa interpretacja art. 58 u.s.p.k.k. w jego szerokim kontekście normatywnym, na który składają się przede wszystkim UF oraz akty polskiego prawa wyznaniowego, głównie Konkordat i u.s.p.k.k. To ta wykładnia ma w pierwszej kolejności pozwolić na dokładne omówienie problematyki fundacji uregulowanych w tym przepisie we wszelkich jej aspektach. Rozważania będą więc ogniskować się na prawnej specyfice tych fundacji, tj. na tych unormowaniach, które są właściwe tylko im i stanowią o ich odmienności względem innych osób prawnych tego typu. W konsekwencji kwestie dotyczące wszystkich fundacji zostaną przedstawione jedynie w niezbędnym zakresie, obejmującym te spośród nich, które są najbardziej istotne i wywołują największe rozbieżności w orzecznictwie i doktrynie.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów, które stanowią odrębne całości pod względem redakcyjnym i tematycznym, w każdym przypadku poprzedzone uwagami wprowadzającymi, zawierającymi w szczególności skrótowe przedstawienie systematyki rozdziału oraz zagadnień w nim poruszonych. Ze wskazanych względów w tym miejscu można poprzestać jedynie na stwierdzeniu, że uwagi poczynione w każdym z rozdziałów mają w zamierzeniu układać się w logiczną sekwencję wyводу przeprowadzonego w ramach całej pracy. W pierwszym rozdziale omówione zostaną kwestie terminologiczne, a to z kolei umożliwi sformułowanie kryteriów pozwalających na odróżnienie fundacji, o których mowa w art. 58 u.s.p.k.k., od innych podmiotów. Instytucja ta zostanie opisana niejako w porządku chronologicznym, tj. od jej powstania do utraty przez nią bytu prawnego. Na treść kolejnych rozdziałów składają się zatem zagadnienia ustanowienia analizowanych fundacji, ich szeroko rozumianego funkcjonowania w obrocie prawnym, przy czym w samodzielnych jednostkach redakcyjnych ujęte zostaną problemy nadzoru nad tymi fundacjami, ich statusu podatkowego oraz ich pozycji wobec regulacji spraw majątkowych Kościoła katolickiego. Ostatni rozdział poświęcony jest likwidacji tych osób prawnych, a całość zamykają zwięzłe konkluzje zawarte w zakończeniu.

W pracy uwzględniony został stan prawny na dzień 1 kwietnia 2008 r. Dotyczy to również orzecznictwa oraz podstawowej literatury.

Autor przywołuje w tym zakresie pracę: Ebersbach H., s. 33; tymczasem — jak będzie o tym mowa dalej — fundacje uregulowane w art. 58 u.s.p.k.k. mogą mieć cele takie, jak wszystkie inne fundacje.

⁷ Por. Menges E.D.